

**ВНЕСОК ПРОФЕСОРА В. П. КОЛМАКОВА У РОЗВИТОК
ХАРКІВСЬКОЇ ШКОЛИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ**

Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (ХНДІСЕ) — одна з найстаріших державних судово-експертних установ України і колишнього СРСР.

З прийняттям у 1922 році в Україні Кримінально-процесуального кодексу, органам попереднього розслідування і судам при прийнятті рішень у кримінальних справах повстало завдання повного та всебічного дослідження всіх доказів за допомогою науково-технічних знань, у зв'язку з чим, за клопотанням видатного судового медика та криміналіста Миколи Сергійовича Бокаріуса, уряд України своєю постановою від 10 липня 1923 року створює у системі Народного комісаріату юстиції (НКЮ) обласні кабінети науково-судових експертиз в містах Харкові, Києві та Одесі і затверджує положення про них. Мета створення кабінетів сформульована дуже коротко — «для виробництва різного роду науково-технічних досліджень по судових справах». З того часу розпочинається слава історія інституту.

Кабінет науково-судової експертизи в Харкові розпочав свою роботу восени 1923 року, завідувачем кабінету було призначено М. С. Бокаріуса, з ініціативи якого у 1925 році кабінет було реорганізовано в Інститут науково-судової експертизи.

Після смерті М. С. Бокаріуса з 1931 по 1946 рік Харківський інститут очолював син М. С. Бокаріуса, відомий учений, судовий медик, талановитий вихователь цілої плеяди судових експертів і криміналістів Микола Миколайович Бокаріус.

Одержання у 1932 році власного помешкання Харківським інститутом науково-судових експертиз та постійного оснащення усім необхідним обладнанням створило певні передумови для подальшої плідної роботи, яка була перервана Великою Вітчизняною війною. Багато співробітників пішло на фронт. Під час окупації Харкова практично знищено все майно інституту, в тому числі музей і бібліотеку.

4 листопада 1943 року Раднарком УРСР прийняв постанову про поновлення діяльності Харківського інституту науково-судової експертизи. У післявоєнний час, незважаючи на труднощі, інститут досить швидко відбудував приміщення, отримав необхідне устаткування та створив нову спектрографічну лабораторію. Не вистачало лише підготовлених наукових кадрів, у зв'язку з цим Міністерством юстиції УРСР на посади молодших наукових співробітників в інституті були направлені молоді юристи, що закінчили Харківський юридичний інститут, зокрема М. В. Салтєвський, І. А. Сапожников, Е. П. Коновалов, Л. Є. Ароцкер, Г. Л. Грановський, які надалі стали провідними вченими.

Наприкінці 1945 року у стінах Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса починає працювати Віктор

Павлович Колмаков, спочатку на посаді старшого наукового співробітника, а з 1946 до 1967 року його беззмінним директором. Це період бурного розквіту його таланту у галузі організаторської роботи. В установі активізується наукова діяльність, удосконалюються та впроваджуються в експертну практику нові методики досліджень, встановлюється тісний зв'язок з органами суду, слідства і прокуратури.

В. П. Колмаков приділяв особливу увагу розвитку судово-технічної експертизи документів (в аспекті криміналістичного дослідження відбитків печаток і штампів). Також у цей період одержали подальший розвиток наукові дослідження з усіх видів судових експертиз, особливо криміналістичних (почеркознавчих, трасологічних, балістичних), судово-біологічних та інших.

Як приклад особистого піклування В. П. Колмакова за справи установи можна навести лист від 20 грудня 1961 року, спрямований в Центральний Комітет Комуністичної партії України, де він переконливо і обгрунтовано показав тяжкі умови для роботи колективу Харківського НДІСЕ на той час. У листі йшлося про розміщення інституту в абсолютно непридатному приміщенні колишньої жіночої в'язниці, про низьку заробітну плату тощо. При цьому, незважаючи на такі умови праці, колектив інституту максимально допомагав судово-слідчим органам у боротьбі зі злочинністю. Фактами підтвердження цього служила наглядна динаміка росту кількості та складності виконаних експертиз.

В. П. Колмаков — доктор юридичних наук, професор, видатний вчений минулого століття і наукової сучасності, діапазон та коло професійних інтересів якого були надзвичайно широкими. Він пройшов великий життєвий шлях від колгоспника і робітника-шахтаря до керівника одного з найбільших науково-дослідних інститутів судових експертиз.

Дисертаційна робота стала першим щаблем у науковій біографії молодого вченого. Творчий потенціал дозволив під керівництвом видатного вітчизняного медика та криміналіста М. М. Бокаріуса у 1941 році блискуче захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.

Відповідальне ставлення до своїх обов'язків, сувора внутрішня дисципліна, напружена творча діяльність допомогли В. П. Колмакову, від природи обдарованій людині, стати видатним ученим, присвятившим своє життя криміналістиці та судовій експертизі в одній із найстаріших державних судово-експертних установ.

Одночасно з роботою у Харківському НДІСЕ в період з 1952 по 1957 рік Віктор Павлович очолює кафедру криміналістики Харківського юридичного інституту, поєднавши експертну і науково-дослідну роботу з педагогічною діяльністю, спрямованою на підготовку юристів. За досягнення у науково-педагогічній роботі В. П. Колмаков був удостоєний державних нагород.

Сьогоднішня висока науково-методична база Харківського НДІСЕ — це результат довгого та складного історичного шляху, вагомий внесок в який зробив В. П. Колмаков, один з видатних творців Харківської школи криміналістів, що стала у подальшому фундаментом для розвитку теоретичної та практичної судово-експертної діяльності та базою для молодих учених-новаторів інститу-

ту. Під його керівництвом підготовлено 23 дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, серед них: М. В. Салтевський «Криминалистическое исследование замков и пломб в судебной экспертизе» (Харків, 1956); В. Г. Грузкова «Основные положения идентификации личности по цифровому письму» (Харків, 1967); В. М. Ладін «Криминалистические методы исследования атипичного огнестрельного оружия» (Харків, 1968) та ін. Також він був консультантом щодо шістьох докторських дисертацій.

Творча спадщина професора В. П. Колмакова велика та значуща. Він залишив після себе біля 140 наукових праць, деякі з них переведені на іноземні мови та опубліковані у зарубіжних виданнях. Основні наукові роботи присвячені таким розділам криміналістики: предмет та метод криміналістики, судова експертиза речових доказів, теорія криміналістичної ідентифікації, профілактика злочинів, криміналістична тактика та ін. Цей неповний перелік основних питань показує спрямованість його наукових інтересів на розроблення найважливіших розділів криміналістики та судової експертизи.

Вісім монографічних досліджень В. П. Колмакова присвячені криміналістичній ідентифікації відбитків печаток та штампів, дослідженням та використанню речових доказів незначних розмірів, складних об'єктів тощо.

Ряд робіт було спеціально присвячено проблемам профілактики злочинів, його статті опубліковані не тільки у спеціальних виданнях, а й в газетах «Известия», «Литературная газета», «Правда Украины» та в інших центральних та місцевих газетах.

Віктор Павлович був членом редколегії, редактором збірників наукових праць, які видавались у Москві, Києві та Харкові, керівником авторського колективу підручника «Радянська криміналістика», відповідальним редактором міжвідомчого збірника «Криминалистика и судебная экспертиза».

В. П. Колмаков брав активну участь у лекційній роботі, виступав з доповідями на семінарах, науково-практичних конференціях працівників судів, прокуратури, органів державної безпеки та внутрішніх справ.

У зв'язку з організацією в серпні 1946 року Всесоюзного товариства судових медиків та криміналістів було порушено питання про створення Харківського обласного наукового товариства. Тісна співдружність судових медиків та криміналістів при проведенні експертиз, пов'язаних зі злочинами проти особи, стала основою створення у листопаді 1947 року об'єданого товариства з оргкомітетом у складі п'яти осіб (професор М. М. Бокаріус, криміналіст В. П. Колмаков, судовий психіатр М. І. Погибко, криміналіст І. А. Сапожников та судовий медик А. С. Філіппов). Створення наукового товариства у післявоєнні роки не тільки допомогло порівняно швидкому відновленню та організації експертизи на місцях, а й намітити шляхи подальшого розвитку судової експертизи, залучити до наукової діяльності широкі маси практичних працівників, ознайомити їх з новітніми досягненнями вітчизняної та зарубіжної науки і техніки. Завдяки товариству, ініціативі його членів з'явилася можливість для судових медиків та криміналістів регулярно спілкуватися, виносити на обговорення актуальні питання практичної роботи тощо.

22 травня 1948 року відбулося перше пленарне засідання товариства, до складу якого входило вже 22 особи, на якому були заслухані доповіді; однією з них була доповідь В. П. Колмакова «До питання про внутрішнє переконання радянського судового експерта».

В. П. Колмаков відомий як найбільший спеціаліст у галузі методики розслідування злочинів проти життя. Підготувавши у стінах Харківського НДІСЕ докторську дисертацію «Криміналістичні методи розслідування та попередження злочинів проти життя» успішно захистив її у 1963 році; опонентами були С. І. Тихенко, М. М. Бокаріус та М. М. Гродзинський. Ця робота стала першим великим, глибоким науковим дослідженням зазначеної проблеми, в дисертації розроблено багато теоретичних питань та надані методичні рекомендації з розслідування даної категорії злочинів.

Однією з великих заслуг вченого є розроблення питань внутрішнього переконання судового експерта, виділення із загальної трасології самостійного розділу — судово-медична трасологія.

Під керівництвом Віктора Павловича у 60-х роках минулого століття виконувався ряд важких робіт у галузі криміналістики та судової експертизи не тільки у Харкові, а й у ряді інших міст Радянського Союзу.

Роботи вченого і донині не втратили своєї цінності, залишаючись затребуваними вченими, судовими експертами, працівниками правоохоронних структур, суддями тощо.

Таким чином, цінність внеску професора В. П. Колмакова у розвиток Харківської школи судових експертів і криміналістів важко переоцінити. Це стосується створення умов, які дали можливість розвиватися судовій експертизі та криміналістиці у Харківському НДІСЕ, допомагати органам розслідування і судам у реалізації поставлених перед ними завдань.

УДК 343.982.35

В. Д. Басай, С. В. Томир

ДОСЛІДЖЕННЯ ВІРТУАЛЬНИХ СЛІДІВ — ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК КРИМІНАЛІСТИЧНОГО СЛІДОЗНАВСТВА

Підготовка, вчинення і приховання злочину, як і будь-яка інша дія, що має місце у матеріальному світі, завжди пов'язані з утворенням слідів.

У криміналістиці прийнято розрізняти матеріальні сліди злочину — зміни в елементах речової обстановки, що виникають у результаті механічного, хімічного, біологічного, термічного й іншого впливу; ідеальні сліди злочину — відображення криміналістично значущої інформації у свідомості людей, що зберігається в пам'яті людини.

Однак все частіше суб'єктам криміналістичної діяльності доводиться виявляти, фіксувати та досліджувати не тільки традиційні сліди злочину, але й